

NGUYỄN ÁI QUỐC

QUA SỰ ĐÁNH GIÁ CỦA NHỮNG NGƯỜI CÙNG THỜI TRONG NHỮNG NĂM 20 VÀ 30 CỦA THẾ KỶ TRƯỚC

Đặng Hòa*

Sớm có những phẩm chất cao quý của một nhân cách lớn nên ngay từ những năm đầu hoạt động chính trị, những năm Nguyễn Ái Quốc còn nằm trong vùng tối của lịch sử, những người cùng thời với Người, dù khác biệt về chính kiến cũng đều kính trọng và đánh giá cao trí tuệ, lòng yêu nước thương dân, cũng như đạo lý hành xử của Người.

Bài viết này xin được nhắc lại đôi ba tư liệu về những lời đánh giá đó.

Năm 1919, Nguyễn Tất Thành cùng Phan Châu Trinh, Phan Văn Trường⁽¹⁾ và một số người Việt Nam yêu nước khác ở Paris quyết định thảo bản *Yêu sách của nhân dân Việt Nam* để gửi tới các đoàn Đại biểu của các nước thắng trận trong Đại chiến thế giới lần thứ nhất họp tại Versailles (Pháp). Lúc đó chí sĩ Phan Châu Trinh và Tiến sĩ luật học Phan Văn Trường đã là những người nổi tiếng ở Paris, còn chàng trai thợ ảnh Nguyễn Tất Thành ít người biết đến. Nhóm những người Việt yêu nước này theo đề nghị của cụ Phan Châu Trinh đã nhất trí để anh Nguyễn thay mặt họ đứng tên trong bản *Yêu sách* với danh xưng Nguyễn Ái Quốc. Ngày 18/6/1919 bản *Yêu sách* được đăng tải trên báo *L'Humanité* và báo *Journal du peuple* xuất bản tại Paris. Tên tuổi Nguyễn Ái Quốc lần đầu tiên xuất hiện trên chính trường nước Pháp với tư cách “Đại diện cho nhóm người Việt Nam yêu nước tại Pháp”.

Sau sự kiện Tour (tháng 12/1920), Nguyễn Ái Quốc trở thành người cộng sản. Nhiều đồng bào của ông trong Nhóm những người Việt Nam yêu nước ở Paris đã không có sự chuyển hướng đó. Giữa ông Nguyễn và những người này đã nảy sinh sự khác biệt và bất đồng về nhận thức chính trị cũng như về cách cứu nước, cứu dân. Mặc dầu vậy, ngay từ những năm tháng đó, họ đã nói về ông với sự kính trọng và khâm phục.

Báo cáo của nhân viên mật thám Pháp mang tên Đờvêđơ ngày 13/7/1921 cho biết: “*Tối thứ Hai, 11/7, Nguyễn Ái Quốc với Phan Văn Trường và Phan Châu Trinh đã tranh luận gay gắt bằng tiếng Annam trong phòng ăn số 6 Gôbôlanh từ 9 giờ tối đến 1 giờ sáng*”. Cũng Đờvêđơ, ngày 16/7 báo cáo tiếp: “*Sau cuộc tranh luận gay gắt với Phan Văn Trường và Phan Châu Trinh, Nguyễn Ái Quốc đã rời biệt thự số 6 Gôbôlanh để đi ở một nơi khác vào tối thứ năm 14/7/1921. Ông ta đã mang theo khi ra đi tất cả đồ dùng của mình*”⁽²⁾.

* Nguyễn Trường phòng Trung bày, Bảo tàng Cách mạng Việt Nam

Tuy không đồng thuận về quan điểm chính trị và đã chuyển nơi cư trú, nhưng ông Nguyễn vẫn giữ mối quan hệ tình cảm tốt với cụ Phan, ông Phan và những người khác. Ông vẫn thường xuyên lui tới số 6 Gôbolanh để thăm viếng, gặp gỡ họ. Phan Châu Trinh, Phan Văn Trường, Nguyễn Thế Truyền⁽³⁾... những người sau này được lịch sử nhắc đến, đồng thời cũng là những người có mối quan hệ với Nguyễn Ái Quốc trong thời gian ở Paris, mặc dầu cả cuộc đời, họ không đi cùng đường cách mạng vô sản với Nguyễn Ái Quốc, nhưng ngay từ những năm tháng đó, họ đã nói về ông với sự quý trọng và khâm phục.

Trong một lá thư gửi Nguyễn Thế Truyền vào tháng 9/1922, Tiến sĩ Phan Văn Trường đã vui vẻ nói rằng: *“Tôi chắc tôi là người đầu tiên ca ngợi Nguyễn Ái Quốc”*.

Khi một vài tờ báo thuộc địa ở Đông Dương viết bài nói xấu và gọi Nguyễn Ái Quốc là: *“Một con người đầy tham vọng”* thì ít lâu sau, trong một bài viết của mình đăng trên báo Le Paria, số 9, ra ngày 1/12/1922, Nguyễn Thế Truyền đã lên tiếng bảo vệ ông Nguyễn:

“Con người đầy tham vọng ư? Đúng!”

Nhưng anh Nguyễn tham vọng cái gì? Tham vọng giải phóng anh em của anh bị rơi vào vòng nô lệ, bị bọn thực dân bóc lột hết sức dã man. Có tham vọng nào cao quý hơn thế không?

“... Ngực anh không có huân chương. Túi anh không có ngân phiếu của chính phủ. Nhưng anh mang nguyện vọng của nhân dân và niềm hi vọng của một dân tộc bị áp bức...”

Nhà ái quốc Phan Châu Trinh, bậc cha chú của Nguyễn Ái Quốc, trong lá thư viết ngày 23/1/1923 gửi cho một sinh viên Việt Nam đang theo học tại Paris đã nhận xét: *“Tôi xem anh Quốc, anh Truyền và ông Trường là những người thông minh bậc nhất xứ ta, nhưng xem ra ông nào cũng bị một chứng bệnh nặng cả, chẳng biết ngày sau có làm ra công hiệu gì cho nòi giống ta được nhờ không?”* Cần lưu ý rằng, cụ Phan Châu Trinh là người rất khiêm lời khen. Thế mà, cũng chính cụ, một năm trước, ngày 18/2/1922, từ Marseille viết thư gửi về Paris cho Nguyễn Ái Quốc để tranh luận về phương pháp cứu nước, Phan Châu Trinh đã viết: *“Mãi tới bây giờ, anh cũng không ưa cái phương pháp khai dân trí, chấn dân khí, hậu dân sinh của tôi. Còn tôi thời lại không thích cái phương pháp “Ngoại kiều chiêu hiền, đãi thời đột nội” (năm ở nước ngoài chiêu hiền nạp sĩ, đợi thời cơ về nước hoạt động) của anh. Thực tình, từ trước đến nay, tôi chẳng khinh thị anh mà ngược lại, tôi còn cảm phục anh nữa là khác”*.

Cử nhân luật Nguyễn An Ninh, người trí thức yêu nước du học ở Pháp về, lúc đó đang được lớp thanh niên tân học cấp tiến ở Nam kỳ trọng vọng, trong một bài viết đăng trên báo La Cloche Félée số 14, ra ngày 21/4/1924 tại Sài Gòn cũng đã viết: *“Chúng ta tự hào có những Phan Châu Trinh, những Phan Bội Châu, những Nguyễn Ái Quốc, những Đê Thám, những Lương Văn Can, những Lương Ngọc Quyến và vô số những vị anh hùng vô danh”*.

Nhà ái quốc Phan Bội Châu trong cuốn *“Tự phê phán”* có kể lại rằng: năm 1924, ở Trung Quốc, cụ cải tổ lại Việt Nam Quang phục Hội. Sau khi Cương lĩnh và Chương trình của tổ chức chính trị mới được công bố, *“ông Nguyễn Ái Quốc ở thủ đô Nga La Tư là Mạc Tư Khoa về Quảng Đông, thường bàn với tôi nên sửa đổi lại”*. Cuối năm 1924, sau những lần tiếp xúc với Nguyễn Ái Quốc, cụ Phan Bội Châu đã giới thiệu những thanh niên cách mạng Việt Nam vẫn hoạt động với cụ bấy lâu trong đó có Lê Hồng Sơn, Hồ Tùng Mậu, Lê Hồng Phong... để ông Nguyễn gặp gỡ và huấn luyện họ theo con đường cứu nước của ông. Sau khi Phan Bội Châu bị Pháp bắt đưa về nước và quản thúc tại Huế, nhiều chí sĩ và thanh niên yêu nước tìm đến thăm hỏi và đàm đạo về thời cuộc với cụ. Học giả Đào Duy Anh trong bài *“Một số hồi ức chưa được công bố về Phan Bội Châu”* (Xem: Ông già Bến

Ngự, Nxb. Thuận Hóa, Huế 1982) kể lại rằng: Một lần, ông và thừa phái Trần Lê Hựu tới thăm cụ Phan. Hai người được cụ mời đi chơi đò. Bữa đó, trên đò dọc sông Hương, thừa phái Trần hỏi cụ: *“Thưa cụ, chúng tôi không hiểu rồi nước ta có độc lập được không. Thấy từ trước đến nay hệ lớp anh hùng chí sĩ nổi lên thì sớm hay muộn cũng là bị bắt, bị tù, bị giết, cho đến cụ là niềm hi vọng trong mấy chục năm nay của quốc dân cuối cùng lại cũng bị bắt đem về giam lỏng ở đây, như thế thì còn mong gì nữa!*

- Ông không nên nghĩ thế. Đời hoạt động cách mạng của tôi rất cuộc là một thất bại lớn, đó là bởi tôi tuy có lòng mà thật bất tài. Nhưng dân tộc ta thế nào rồi cũng độc lập, nhất định phải thế. Hiện nay đã có người khác giỏi hơn lớp chúng tôi nhiều đứng ra đảm đương công việc để làm trọn cái việc mà lớp chúng tôi không làm xong. Ông có nghe tiếng ông Nguyễn Ái Quốc không?

- Có báo đăng tin Nguyễn Ái Quốc đã bị bắt và chết ở Hương Cảng cách hai, ba năm rồi mà!

- Không, tôi chắc ông Quốc vẫn còn, mà ông ấy còn thì nước ta nhất định sẽ độc lập. Họ bắt tôi để chứ làm sao bắt được ông Quốc, mà có bắt đi nữa thì cũng phải thả thôi, vì ông ấy giỏi, lại có nhiều vây cánh và bạn bè ở khắp thế giới.

- Thưa cụ, *“Bò Đái thất thanh, Nam Đàn sinh thánh”* chẳng phải là cụ hay sao? Cụ còn thất bại nữa là người khác!

- Kể cái nghề cũ từ *“thì xưa kia tôi cũng có tiếng thật. Dân ta thường có thói trọng người văn học mà gán cho người ta tiếng nợ, tiếng kia. Nhưng nếu Nam Đàn có thánh thật thì chính là ông Nguyễn Ái Quốc không phải ai khác”*.

Những người nước ngoài cùng hoạt động hoặc quen biết Nguyễn Ái Quốc trong những năm 20 của thế kỷ trước cũng đánh giá cao và biểu thị sự quý trọng Người.

Stéphanie, Thư ký nhóm Xã hội người gốc thuộc địa ở Paris, trong một lá thư gửi cho ông Nguyễn vào tháng 3/1921 đã bày tỏ: *“Tôi là một trong số những người rất khâm phục sự can đảm và tận tâm của đồng chí”*.

Vào một ngày cuối năm 1923, sau giờ làm việc tại văn phòng Quốc tế cộng sản ở Matxcơva, ông Nguyễn vừa về đến nơi ở của mình tại khách sạn thì nhà thơ xô viết Iossip Mendenstam (1891-1943), phóng viên Tạp chí Ogonioug đến gặp và đề nghị ông trả lời phỏng vấn của Tạp chí. Ngày 23/12/1923, số 39 của Tạp chí đó đã đăng bài phỏng vấn này dưới đầu đề *“Đến thăm một chiến sĩ cộng sản quốc tế, Nguyễn Ái Quốc”*. Trong bài báo, tác giả viết: *“Qua cử chỉ cao thượng, tiếng nói trầm lắng của Nguyễn Ái Quốc, tôi thấy từ Nguyễn Ái Quốc tỏa ra một nền văn hóa không phải văn hóa châu Âu, mà có lẽ là văn hóa của tương lai...”*

Ngày 19/9/1924, tại phòng triển lãm Nghệ thuật tạo hình Đức tổ chức tại Matxcơva, họa sĩ Thụy Điển Erik Johansson gặp Nguyễn Ái Quốc và đề nghị được ký họa chân dung Người. Dưới bức ký họa còn có dòng chữ Hán do tự tay ông Nguyễn ghi lúc đó: *Nguyễn Ái Quốc, 19/9/1924*. Cuộc gặp gỡ và hình ảnh ông Nguyễn năm đó đã để lại một ấn tượng sâu sắc cho người họa sĩ Thụy Điển. Sau này, ông viết: *“Cử chỉ văn hóa và thân mật của Người gây một ấn tượng là Người có uy tín. Người có thể trở thành lãnh tụ không phải bằng một cái gì bề ngoài mà bằng học thức, bằng trí tuệ của Người.”*

Trong những năm 1925-1927, khi hoạt động ở Quảng Châu, ông Nguyễn làm việc trong phái bộ Bôrôđin của chính phủ Xô viết. Trong cuốn *Hai năm ở nước Trung Hoa nổi dậy*, V. Akimova, một nữ nhân viên của văn phòng Bôrôđin viết: *“Ở nhà Bôrôđin, tôi may mắn được làm quen với một trong những con người tuyệt diệu ở Quảng Châu lúc ấy. Đó là Lý Thụy, một người Việt Nam”*.

Qua một số nhận xét, đánh giá của những người cùng thời trong những năm 20 của thế kỷ trước về Nguyễn Ái Quốc, ta dễ dàng nhận thấy ngay từ những năm đầu hoạt động chính trị, với trí tuệ mẫn tiệp, với tấm lòng cao thượng, trong sáng và những phẩm chất tốt đẹp khác, Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh đã được đồng chí tin yêu, đồng bào kính trọng và những người khác chính kiến khâm phục.

=====

GHI CHÚ

(1) Phan Văn Trường: sinh năm 1878, kém Phan Châu Trinh 6 tuổi, hơn Nguyễn Ái Quốc 12 tuổi, quê làng Đông Ngạc (Hà Nội). Sang Pháp năm 1910, nhập quốc tịch Pháp tháng 3/1911, đỗ Tiến sĩ luật, làm luật sư Tòa Thượng thẩm Paris. Năm 1923 trở về nước. Mất năm 1933, không hoạt động trong phong trào vô sản ở Việt Nam.

(2) Tất cả trích dẫn báo cáo của mật thám Pháp, thư trao đổi giữa Phan Châu Trinh, Phan Văn Trường, Nguyễn Thế Truyền trong bài này theo bản ảnh chụp các văn bản gốc hiện lưu tại Bảo tàng Lịch sử Quốc gia Việt Nam.

(3) Nguyễn Thế Truyền: Sinh viên Việt Nam du học ở Pháp, hoạt động trong tổ chức của những người Việt Nam yêu nước ở Paris, người viết lời tựa giới thiệu cuốn Bản án chủ nghĩa thực dân của Nguyễn Ái Quốc trong lần xuất bản đầu tiên năm 1925. Ông mất năm 1969 ở Sài Gòn, không hoạt động trong phong trào vô sản ở Việt Nam.

NGUYỄN ÁI QUỐC THROUGH HIS CONTEMPORARIES' VIEWS IN THE 1920S AND 1930S

Đặng Hòa

Right at the beginning of his revolutionary career, Nguyễn Ái Quốc attracted many attentions and received supports of the political persons in spite of the difference of their political opinions. All the contemporaries highly appreciated Nguyễn Ái Quốc's intelligence, patriotic heart and conduct... The main goal of this article is therefore to review all the remarks of Nguyễn Ái Quốc's contemporaries, particularly the famous intellectuals such as Phan Chu Trinh, Phan Văn Trường, Nguyễn Thế Truyền, Nguyễn An Ninh... etc. The remarks are direct speeches or were presented through some articles and letters. All present the special respect of them to Nguyễn Ái Quốc. Through the appreciations, it is easy to say that Nguyễn Ái Quốc with his own patriotic heart was always believed and admired by the other famous revolutionists, as well as by Vietnamese compatriots.